

УДК 351

С. Г. Кравченко,

к. держ. упр., начальник відділу з питань містобудування та архітектури виконкому Люботинської міської ради, доцент кафедри урбаністики ХНУБА, депутат Люботинської міської ради, Харківська обл., м. Люботин

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОЗВИТКУ
УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ МАЛИХ ІСТОРИЧНИХ
МІСТ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ
КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ**

На основі аналізу державної політики та стану урбанізованих територій малих історичних міст розглянуто можливість застосування кластерної моделі для їх подальшого розвитку. Виходячи з наявних природних ресурсів і пам'яток природи та архітектури, в тому числі національного значення, запропоновано створити туристично-рекреаційні кластери. Розглянуто особливості впливу пам'яток зокрема на прилеглі території та формування міського середовища взагалі. Досліджено роль державної політики в розробці стратегій розвитку міст зазначеної категорії та визначенні шляхів збереження пам'яток і їх пристосуванні до подальшого використання.

Ключові слова: пам'ятки національного значення, малі історичні міста, місцеве самоврядування, зони історичних ареалів.

S. G. Kravchenko,

Candidate of Sciences in Public Administration (PhD), Head of Urban Planning and Architecture Department, Executive Committee of Liubotyn City Council, Kharkiv region, Associate Professor of Urbanistics Department of Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture, Deputy of Liubotyn City Council, Kharkiv region, Liubotyn

**STATE POLICY FOR DEVELOPMENT OF URBAN AREAS SMALL
HISTORIC TOWNS APPLICATION BY CLUSTER MODEL**

Based on the analysis of public policy and state urban areas small historic towns discussed the possibility of using cluster model for further development. Based on the available natural resources and natural monuments and architecture, including national importance, asked to create a tourist-recreational clusters. The features sights including the impact on the surrounding areas and the formation of the urban environment in general. The role of public policy in the development strategies of cities that category and the ideas of preservation of monuments and their adaptation for further use.

Key words: sights of national value, small historical towns, local government, zones of historical habitats.

Для дотримання стратегічних пріоритетів державної політики щодо розвитку малих історичних міст важливо визначитись із формою та інструментами, які б дійсно дозволили, беручи до уваги туристично-рекреаційну концепцію розвитку зазначеної категорії міст, досягнути поставленої мети, утворюючи туристичний і рекреаційний продукти. Тобто забезпечили ресурс для збереження природних і

рукотворних пам'яток культурної спадщини та сталого розвитку урбанізованих територій зазначених поселень.

За відсутності дієвих механізмів державної політики щодо збереження пам'яток культурної спадщини органи місцевого самоврядування постають перед необхідністю пошуку інноваційних підходів для визначення нових форм розв'язання соціально-економічних проблем тих громад, які мають на своїй території пам'ятки культурної спадщини й змушені, попри кволі місцеві бюджети, відшукувати кошти на їх збереження. За наявності в малих історичних містах значних потенційних туристично-рекреаційних ресурсів, провідною сферою для економічного і культурного відродження територій може стати туристична галузь, яка сьогодні є однією з найбільш динамічніших у світі. Неналежний у більшості випадків стан пам'яток і відсутність інвесторів вимагають мобілізації наявних місцевих економічних та людських ресурсів і застосування однієї з найбільш ефективних кластерної форми організації туристичного бізнесу як інструмента для збереження та пристосування пам'яток.

Питання покращання реалізації механізмів місцевого самоврядування, функціонування та розвитку міст, виходячи з особливостей місцевого розвитку, розгадалися в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців, зокрема В. Бабаєва, Д. Батера, І. Видріна, В. Куйбіди, В. Мамонової, В. Удовиченка та ін. Розвиток туризму в малих історичних містах та використання з цією метою історико-культурної спадщини вивчали О. Бойко-Бойчук, Л. Гаррісон, В. Зелений, Р. Розенфельд, Є. Самарцев, а питання застосування кластерного підходу досліджували А. Александрова, М. Портер, М. Морозова, І. Шепелев та ін.

Проте в науковій літературі недостатньо представлені комплексні дослідження проблем розвитку сфери туристичних послуг на рівні малого історичного міста. Водночас недостатньо уваги приділено методології управління процесом соціально-економічного та культурного розвитку урбанізованих територій малих історичних міст, особливо шляхом улаштування туристично-рекреаційних кластерів. Такий стан потребує поглибленого вивчення можливостей реалізації державної політики у сфері туризму виходячи з рекреаційних можливостей та екологічних особливостей зазначених територій.

Метою статті є дослідження кластерної моделі розвитку урбанізованих територій малих історичних як аспекту державної політики.

Виходячи з низької зацікавленості потенційних інвесторів щодо залучення коштів на відновлення та пристосування до комерційного використання пам'яток культурної спадщини України, одним із засобів збереження зон історичних ареалів є розробка проектів, що забезпечують збереження і розвиток таких об'єктів, а також долучення їх до Плану заходів з реалізації стратегії розвитку відповідних територій. Це може бути здійснено з умови, що стратегічні й операційні цілі поставлених завдань будуть збігатися з положеннями Державної Стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., виходячи із визначених державою критеріїв щодо фінансування в рамках Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) [1]. При цьому дієвим механізмом реалізації цих заходів може бути використання кластерної моделі для туристично-рекреаційного розвитку урбанізованих територій історичних міст шляхом застосування ресурсного підходу.

Ідея використання кластерної моделі розглядалася стосовно різних напрямків її реалізації, а після обґрунтування М. Портером (1990 р.) теорії національної, регіональної та місцевої конкурентоспроможності господарювання, отримала значно більше довіри й практично одразу ж була схвалена і взята на озброєння як теоретиками, так і практиками[2].

Майкл Портер, як основоположник кластерної теорії та автор концепції стратегії конкурентоспроможності, підкреслював, що одним із важливих чинників для успішного розвитку кластера є наявність стійкої стратегії розвитку. На його думку, «кластери є організаційною формою консолідації зусиль зацікавлених сторін, спрямованих на досягнення конкурентних переваг в умовах становлення постіндустріальної економіки» [2].

Утворення кластеру – це можливість планового й динамічно розвитку територій відповідно до затвердженої стратегії. Кластер є реальною можливістю забезпечення конкурентоспроможності й покликаний створювати довгострокову стратегію розвитку утворених підприємств на 5–10 років і більше. Портер вважав, що конкурентоспроможність країни слід розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих її фірм, а кластерів – об'єднань фірм різних галузей, причому, принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси [3]. Ним же була розроблена система детермінант конкурентної переваги країн, що отримала назву «конкурентний ромб» за кількістю основних груп таких переваг. До них відносяться умови чинників: людські та природні ресурси, науково-інформаційний потенціал, капітал, інфраструктура, в тому числі чинники якості життя [3].

Інший відомий дослідник кластерної теорії Т. Цихан розрізняє три широкі визначення кластерів, кожне з яких підкреслює основну межу його функціонування, зокрема:

- регіонально обмежені форми економічної активності всередині споріднених секторів, звичайно прив'язані до тих або інших наукових установ;

- вертикальні виробничі ланцюжки; досить вузькі певні сектори, в яких суміжні етапи виробничого процесу утворюють ядро кластера (наприклад, ланцюжок «постачальник – виробник – збутовик – клієнт»). До цієї ж категорії потрапляють мережі, що формуються навколо головних фірм;

- галузі промисловості, визначені на високому рівні агрегації (наприклад, «хімічний кластер») або сукупності секторів на ще більш високому рівні агрегації (наприклад, «агропромисловий кластер») [6].

Кластеризація, як будь-який процес, що позитивно впливає на розвиток територій, вимагає відповідного державного регулювання не тільки для забезпечення умов його реалізації з бізнесової точки зору, але й для дотримання державних інтересів щодо збереження автентичності середовища з його культурним наповненням. І все це набуває більшої актуальності, виходячи з того, що в колах туристичного бізнесу все частіше вживаються поняття «кластер», «кластерний бізнес», «кластерний підхід». Як відомо, термін «кластер» походить від англ. cluster, що означає рій, скупчення. Спочатку кластером називали компактну групу пов'язаних один з одним атомів, молекул або іонів, яка має властивості, відмінні від властивостей складових її елементів [4]. Визначальним

тут є те, що елементи пов'язані між собою, але їх спільність володіє іншими властивостями, ніж кожен елемент окремо. Тому історичні міста доцільно розвивати, виходячи з концепції туристичної галузі як певного кластера, об'єднаного територією, інфраструктурою, людськими ресурсами та іншими характеристиками, що дозволяє найкращим чином оптимізувати процес виробництва і більш ефективно використовувати кошти на свій розвиток.

За результатами дослідження кластера як способу розвитку та збереження історичних територій можна вибудувати гіпотезу, що туристичний кластер – це особлива система організації, яка утворює не просто форму залучення підприємств, об'єднаних однією метою, а цілий виробничий ланцюжок, що послідовно утворюючи низку окремих туристичних продуктів та надаючи низку послуг аналогічного характеру, набуває нових нематеріальних якостей і здатний забезпечувати матеріальний ресурс для підтримки в належному стані пам'яток як об'єктів туризму.

Незважаючи на сучасні виклики щодо збільшення потенційних загроз, туризм залишається одним із найпотужніших факторів, який дозволяє економікам країн розвиватися, впроваджувати нові технології, вирішувати соціальні проблеми. На жаль, впродовж тривалого часу на державному рівні недооцінювалася роль туризму, найбільш інтенсивно він почав розвиватися лише в останні десятиліття. Тому для ефективного державного регулювання цієї галузі необхідно мати дієву стратегію, розроблену на основі аналізу функціонування території в попередні періоди. У даний час законодавство надає можливість утворювати особливі економічні умови для розвитку зони туристично-рекреаційного типу. Слід зазначити, що в основі туристичної галузі лежить створення і реалізація унікального (туристично-рекреаційного) продукту, який не має матеріальної форми, але здатний розвиваючись і вдосконалюючись за державної підтримки залучати інші галузі економіки, в тому числі малий і середній бізнес, а також громадський сектор для розвитку територій.

Як правило, підприємства, що входять до кластера та спеціалізуються в певному секторі економіки, утворюються переважно за територіальною ознакою. Завдання кластерного туристичного об'єднання полягає в тому, що в процесі утворення туристичного продукту більш сильні підприємства надають підтримку більш слабким, а в результаті такої взаємодії ті й інші досягають спільної мети і мають можливості взаємного розвитку. У більшості випадків кластери ініціюються бізнесом, але необхідні спільні зусилля бізнесу, виконавчої та законодавчої влади. Все це є базою для територіального економічного розвитку. Характерно, що для формування кластера необхідна висока ступінь довіри учасників по відношенню один до одного і тривале горизонтальне планування економічного процесу. Застосування кластерного підходу в туристичному бізнесі істотно знижує витрати підприємств кластера. Якщо в європейських країнах зародження і виникнення кластерів почалося в 70-х рр., то в Україну кластерний підхід прийшов наприкінці 90-х рр. минулого століття, що й було одною з причин традиційного відставання від наших сусідів. Кластерний підхід для підприємств малого та середнього бізнесу має ряд суттєвих позитивних моментів. Це і значне зниження бар'єрів виходу на ринок за рахунок уніфікації в рамках кластера, і раціональний розподіл ресурсів (людських,

фінансових, технологічних, технічних), і поширення позитивної репутації кластера на всіх його учасників. Для урбанізованих історичних територій – це забезпечення зайнятості населення, залучення кваліфікованих фахівців, розвиток соціальної інфраструктури та можливість збереження та пристосування до експлуатації в межах законодавства самих пам'яток.

Відомий економіст XIX ст. А. Маршал наголошував, що суттєву роль у кластеризації відіграють асоціації підприємців [5]. І дійсно, дослідження різних форм професійних об'єднань та спілок може вирішувати свої проблеми значно ефективніше, ніж окремо взятий підприємець. Малий і середній бізнес має і свої труднощі й вимагає в умовах децентралізації дуже виважених дій регуляторного впливу з боку держави.

Дослідження у галузі кластерного підходу в основному відносяться до виробничої сфери, а в туристичній галузі – до сфери надання послуг. Подібні дослідження у галузі туризму здійснюються ще недостатньо й вимагають більш детального опрацювання, особливо щодо державного впливу на ці процеси в руслі децентралізації.

Згідно з концепцією О. Александрової, «індустрія туризму має ряд особливостей, які надають актуальність кластерному підходу в розвитку сфери відпочинку і подорожей. Індустрію туризму відрізняє широта міжгалузевих зв'язків, фрагментарна структура, переважання малого і середнього бізнесу, нематеріальний характер туристичного продукту, неоднакове його сприйняття виробниками і споживачами тощо» [4]. Дослідницею кластер розглядається як система, здатна створювати сприятливе для підвищення конкурентоспроможності та розвитку регіону особливе середовище. Така система має низку відмінних ознак, головною з яких є географічна близькість господарюючих одиниць. Особливості туристичного бізнесу актуалізують кластерний підход, оскільки для туризму типовий широкий діапазон міжгалузевих зв'язків, переважання малого і середнього бізнесу, нематеріальний характер турпродукту, різний характер сприйняття цього продукту виробниками (надавачами послуг) і споживачами. Всі загальні закономірності утворення і функціонування кластера знаходять відгук в індустрії туризму. Це виявляється й у взаємозв'язках підприємств та організацій, що входять у кластер, і в поєднанні кооперації та конкуренції, їх функціонування на основі державно-приватного-суспільного партнерства і головне – утворення взаємозв'язку між станом урбанізованої історичної території та потенціальними можливостями учасників кластерного об'єднання.

Держава має виступати не лише координатором і радником у впровадженні кластерної концепції, але й бути безпосередньо учасником цього процесу на паритетних і партнерських засадах разом з приватними компаніями. Найбільш успішні кластери були створені саме в процесі плідної співпраці держави, бізнесу і науки.

Кластерна форма розвитку урбанізованих територій малих історичних міст, особливо розвиваючи її шляхом збільшення горизонтальних зв'язків у регіональний кластер, сьогодні може стати однією із форм «порятунку» національних пам'яток на місцевому рівні. Однією із форм державної політики щодо розвитку урбанізованих територій на фоні децентралізації має бути

посилення державної підтримки шляхом реалізації необхідних для місцевого розвитку проектів, чітко «утримуваних» у межах відповідності місцевих стратегій державній Стратегії розвитку. При цьому основні чинники державної політики будуть забезпечуватись відповідністю Стратегій і не будуть утворювати зайвих перепон для місцевого розвитку, надаючи при досягненні операційних цілей більше свобод у процесі реалізації проектів в інтересах місцевих громад.

Література:

1. Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.
2. *Портер М.* Международная конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. ; под ред. и с предисл. В. Д. Щетинина. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 896 с.
3. *Портер М.* Конкуренция / М. Портер ; пер. з англ. – М. : Вид. дім «Вільямс», 2001. – 495 с.
4. *Александрова А. Ю.* Туристичні кластери: зміст, межі, механізм функціонування / А. Ю. Александрова // Економічні проблеми розвитку сервісу і туризму. – 2007. – № 2. – С. 51–61.
5. *Маршалл А.* Принципы экономической науки / А. Маршалл : в 3-х т. – М. : Прогресс, 1993. – Т. 1. – 415 с.; Т. 2. – 310 с.; Т. 3. – 351 с.
6. *Цихан Т. В.* Кластерная теория экономического развития [Электронный ресурс] / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – Режим доступа : <http://www.cps-rt.ru/theory/cluster>.

Надійшла до редколегії 19.10.2015 р.

УДК 353:330.322:300.341.1

Н. Г. Мазій,

*к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств і маркетингу
Української академії друкарства, м. Львів;*

О. Є. Войтик,

аспірант кафедри європейської інтеграції та права ЛРІДУ НАДУ, м. Львів

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

Розглянуто особливості інвестиційної діяльності України, наголошено на сучасних підходах і баченнях. Виокремлено умови успішної реалізації модернізації економіки шляхом запровадження інновацій в умовах глобалізації. Розглянуто чинники розвитку інвестиційно-інноваційної привабливості. Запропоновано шляхи покращення інвестиційно-інноваційної спроможності в країні та регіонах.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційний потенціал, інноваційна модель розвитку, управління розвитком; інвестиційна привабливість регіону.